

УДК 342.4(477)

В. Невідомий, кандидат юридичних наук, головний контролер-директор департаменту з питань оборони та правоохоронної діяльності Рахункової палати

Українська Конституція у світлі проблеми гармонізації національного та європейського права

Багатопланові інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному світі, з одного боку, відзначаються своєю об'єктивністю (будучи одним із виявів самоорганізаційної динаміки людського суспільства). З другого ж боку, як, власне, і будь-який буттєвий феномен, згадані процеси мають доволі суперечливий характер (зокрема, у сенсі їхньої пов'язаності з низкою полярно спрямованих тенденцій); тож наразі вони все ще не набули своєї однозначної політико-правової оцінки.

Наприклад, на тлі популяризації «європейського вибору України» як першорядного «стратегічного орієнтиру»¹ нерідко доводиться стикатися і з діаметрально протилежними думками з цього приводу. Останні зазвичай ґрунтуються на аргументації щодо несумісності європейського та українського національного права: «як показав історичний досвід, жоден союз України із своїми сусідами не зробив цей союз вічним і ніколи не приводив до внутрішньої стабільності. Проте, ігноруючи свій гіркий історичний досвід, ми з завидною затятістю продовжуємо ці спроби і тепер, утрачаючи своє обличчя й специфіку. Такі дії призводять до того, що страждає власний народ, а Україна залишається незрозумілою для своїх сусідів. Політики... не розуміють найголовнішого — того, що реалізувати свої чисті наміри їм не вдасться. Тому що не можна реалізувати найблагороднішу ідею, якщо майже половина людей у цій місії не має потреби. Не можна ж кийком заганяти людей до раю. Те, що для одних є раєм, для інших може бути пеклом»².

Звичайно ж, силоміць не можна навіть доправляти людину до медичного закладу, однак ця обставина навряд чи слугуватиме вагомим аргументом на користь висновку про недоречність медицини як такої. Як щодо власного фізичного здоров'я, так і стосовно своєї політико-

¹ Див.: Скрипнюк О. Європейський вибір України: проблеми реалізації принципу законності / О. Скрипнюк // *Право України*. – 2009. – № 1. – С. 101.

² Кондович В. Ю. Про несумісність європейського й українського національного права / В. Ю. Кондович // *Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Київ, 23–24 вересня 2005 р.)*. – К., 2006. – С. 125.

правової позиції, кожний суб'єкт має зробити вільний та свідомий вибір. Щоправда, при цьому доцільно буде враховувати не тільки специфіку своїх індивідуальних упереджень та настроїв, а й насамперед незалежну від них ситуацію, що склалася на момент даного вибору в самій реальності. Адже «оздоровчі заходи», безвідносно до того, чи стосуються вони життя певного індивіда, чи життя певної нації, далеко не завжди бувають приємними та «жаданими», що, напевне, не може справляти визначального впливу на оцінку ступеня їх об'єктивної необхідності.

Метою статті є визначення кардинальних спрямувань удосконалення вітчизняного конституційного законодавства щодо його узгодження з тенденціями становлення інтегрованого європейського правового простору.

Низці аспектів дослідження шляхів реформування конституційних основ українського права в контексті розгортання процесів європейської та світової інтеграції присвячувалися наукові праці О. Данильяна, Н. Карпачової, А. Колодія, В. Кондовича, М. Костицького, Н. Оніщенко, О. Скрипнюка, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та багатьох інших авторів. Разом з тим майже не вивченими поки що залишаються залежності показників оптимальності згаданих шляхів від самоорганізаційної динаміки сучасної політико-правової реальності.

Гадається, потреба активізації участі України в європейських інтеграційних процесах зумовлена насамперед тим, що цього вимагає вже навіть сам розвиток сучасної ринкової економіки, для якої сьогодні вже затісні її обмеження суто національними рамками. Відповідно, умовою не тільки прогресивної динаміки та збалансованого функціонування вітчизняної економічної системи, а й самого її виживання в контексті дедалі розширюваної економіко-політичної структури Євросоюзу є аж ніяк не ізоляціоністська домінанта у зовнішній політиці нашої держави. До речі, попри те, що з висоти нинішнього історичного досвіду можна у багатьох відношеннях критикувати марксистську суспільно-політичну доктрину, однак об'єктом цієї критики навряд чи може обґрунтовано фігурувати одна з її ключових формул, згідно з якою «політика є концентрованим вираженням економіки». Щодо цього варто згадати, що формування так званого єдиного європейського простору було ініційоване Паризькими домовленостями (1951 р.) про економічну співпрацю у вугільно-видобувній та сталеплавильній галузях промисловості, а кількома роками пізніше (1957 р.) створенням Європейської економічної спільноти, «спільного ринку», та Європейського співтовариства з атомної енергетики. Ці інтеграційні кроки посприяли згодом підписанню Маастрихтського договору про Європейський Союз

(1992 р.), зміни та доповнення до якого були закріплені Амстердамським договором 1997 р. Тим самим економічна інтеграція переросла у політичну, що, у свою чергу, актуалізувало на початку ХХІ ст. розробку наднаціонального європейського права, зокрема Європейської Конституції. І хоча наразі цей процес все ще гальмується низкою труднощів, зумовлених, з одного боку, інерційним небажанням ряду держав передати частину свого суверенітету наддержавним політичним інституціям, а, з другого — наявністю певних технічних проблем стосовно форм реалізації безпосередньої демократії при формуванні та функціонуванні органів Європейського Союзу, однак рух до об'єднаної Європи, спричинений та підтримуваний самоорганізаційними механізмами суспільної системності від її економічних основ до практично всіх сфер міжнародного співробітництва, виявляє ознаки досить сталої тенденції. Тим більше, що в умовах інтернаціоналізації ринку політико-правове інтегрування забезпечує істотні додаткові можливості щодо протидії негативним наслідкам, спричинюваним періодичними кризовими явищами, котрі, на жаль, є закономірними для хвилеподібної динаміки ринкової економіки.

Зважаючи на відзначені обставини, Україною у 1994 р. було укладено з Євросоюзом «Угоду про партнерство і співробітництво», після набуття чинності якої розпочався процес інституціоналізації відносин між нашою державою та ЄС. Зокрема, згідно з прийнятою у 2004 р. урядовою програмою «Реформи для процвітання» було передбачено насамперед набуття Україною членства в СОТ, основною умовою якого є приведення українського законодавства у відповідність до стандартів країн із розвинутою системою сучасної ринкової економіки (адже лише на цій основі уможливлується оптимізація створення та розширення зони вільної торгівлі між такими країнами, оскільки регулювання прав власності та виконання контрактних зобов'язань отримують при цьому примусове забезпечення). Зрештою, за ступенем реалізації даних програмних завдань можна вести мову й про членство України в ЄС.

Незважаючи на те що чинна українська Конституція розроблялася за допомоги та за сприяння Європейського Союзу, Ради Європи, ОБСЄ та інших організацій, а тому загалом вона складена відповідно до основних європейських та світових стандартів, наявний на сьогодні досвід її реалізації переконує в необхідності специфікації, коригування та узгодження ряду її положень. Така необхідність зумовлена не лише суто формальними вадами (неоднозначністю, суперечливістю та про-

більністю в нормативній системі конституційного законодавства), а й динамічними змінами самої політико-правової реальності як у національних межах, так і у сфері міжнародних відносин. До того ж, «аналізуючи питання інтеграції українського права в європейське, можна стверджувати, що... приведення національного українського законодавства у відповідність до європейського — це лише передумова інтеграції. Закон не лише має бути прийнятим. Він має виконуватися. А в цьому аспекті є проблема, яка полягає в тому, щоб на рівні менталітету, соціальної свідомості зафіксувати принцип «*lex sunt servanta*» (закон має виконуватись)»¹. Проте доволі очевидним є те, що у низці моментів деякі конституційні положення залишаються суто декларативними: по-перше, через відсутність чи недосконалість механізмів забезпечення їх реалізації; по-друге, через неоднозначність (а подекуди й полярність) їх сприйняття представниками різних верств населення, далеко не всі представники якого поділяють прагнення інтеграції України до яких-небудь міжнародних політичних структур взагалі чи саме до європейських зокрема; по-третє, через все ще поширене нігілістичне ставлення до закону, котрий лише номінально є «однаковим для всіх».

Тож проблема взаємоузгодження національного і міжнародного права є актуальною для України «у зв'язку з: 1) усвідомленням необхідності удосконалення змісту конституційного регулювання щодо різних суб'єктів (зокрема щодо взаємозв'язку і взаємовпливу національного і міжнародного права) шляхом проведення реформи Основного Закону; 2) задекларованими намірами стосовно участі в європейських та світових інтеграційних процесах»². Тим більше, що в нинішніх умовах світового розвитку забезпечення міжнародного правопорядку не може бути здійсненим виключно на основі міжнародного права, потребуючи, відповідно, щоб таке забезпечення стало першочерговим конституційно закріпленим завданням національно-правового регулювання. Саме тому тексти більшості новітніх національних конституцій відтворюють зміст основних міжнародних актів (особливо це простежується стосовно нормативізації прав людини й громадянина, створення передумов участі держав у інтеграційних процесах, закріплення основних принципів міжнародного права тощо).

¹ Див.: Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми інтеграції українського й європейського права / М. В. Костицький // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Київ, 23–24 вересня 2005 р.). – С. 138.

² Див.: Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок та взаємовплив / В. Шаповал // Право України. – 2009. – № 7. – С. 88.

Тобто спостерігається трансформація норм міжнародного права в норми права національного. Наприклад, ст. 10 Конституції Італії передбачає узгодження національного правопорядку із загальновизнаними нормами міжнародного права. Стаття 25 Конституції ФРН визначає, що «загальновизнані норми міжнародного права є складовою частиною федерального права»; більше того, «вони мають пріоритет перед законами і безпосередньо породжують права і обов'язки для осіб, що проживають на території Федерації».

Гармонізацію у сфері права (безвідносно до того, чи здійснюється вона у формі трансформації міжнародних правових норм у національні, рецепції усталених нормативних стандартів інших держав чи наддержавних політичних утворень, інкорпорації або конвергенції правової нормативності) загалом розуміють «як створення передумов для прийняття і застосування компетентними органами різних країн подібних нормативно-правових актів або як зниження чи усунення розходжень у правовому регулюванні, або ж як спільну еволюцію двох чи більше країн до загальних стандартів поведження і правових засобів їхнього забезпечення»¹.

Зокрема, стосовно країн Західної та Центральної Європи така гармонізація розглядається як інструмент економічної, політичної, правової, гуманітарної та ін. інтеграції, спрямованої на формування цілісного «європейського простору», регульованого спільними та узгодженими нормами права. При цьому для так званих «третьох держав» (до яких належить і Україна), що обрали шлях приєднання до ЄС чи встановлюють із ним певні відносини, найбільш характерною формою правової гармонізації є рецепція європейського права правовими системами таких держав. Це пояснюється тим, що «для країн ЄС європейське комунітарне право вже є наднаціональним. Воно являє собою завершений продукт процесу внутрішньої конвергенції, що пропонується також і для зовнішнього застосування». Така рецепція «може бути позитивною і негативною. У першому випадку йдеться про внесення до національного законодавства норм ЄС без зміни, у другому — виключення з національного законодавства норм, що не відповідають

¹ Див.: Данильян О. Г. Гармонізація європейського й національного права: теоретико-методологічний аспект / О. Г. Данильян // Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Київ, 23–24 вересня 2005 р.). – К., 2006. – С. 98.

міжнародному праву»¹. Певна річ, при цьому повинні враховуватися національно-культурні особливості, оскільки в іншому разі подібні нормативні запозичення стикатимуться з істотними перешкодами через їх несприйняття менталітетом населення відповідної країни.

У сучасному європейському праві поступово утверджується і знаходить своє конституційне закріплення у правових системах ряду держав ідея пріоритету (або «примату») міжнародного права над національним в інтересах розвитку міжнародного правопорядку. Щодо цього вже згадувалася ст. 25 Основного Закону ФРН; аналогічним чином це простежується у Конституції Нідерландів, ст. 90 якої визначає, що «уряд повинен сприяти розвитку міжнародного правопорядку», а ст. 94 позбавляє сили чинні положення національних законів, «якщо їх застосування суперечить загальнонормативним положенням міжнародних договорів та актів міжнародних організацій».

Щоправда, ця ідея поки що доволі неоднозначно сприймається різними європейськими державами, що знаходить свій відбиток у наявності кардинально різних способів конституційного формулювання принципів взаємовідношення національного та міжнародного права. Скажімо, на відміну від згадуваного вище безумовного примату міжнародного права над національним, у конституціях ряду держав зустрічаються своєрідні «умовні» репрезентації такої пріоритетності. Зміст останніх полягає в нормативному визначенні тих «умов» (тобто обмежуючих обставин), що встановлюють рамки дієвості принципу примату міжнародного права над внутрішньонаціональним законодавством. Наприклад, ст. 55 Конституції Франції передбачає можливість відступу від дотримання даного принципу за умови невиконання договірних зобов'язань іншими учасниками міжнародної домовленості: «Договори чи угоди, належним чином ухвалені або ратифіковані, з моменту їхньої публікації мають силу, яка перевищує силу внутрішніх законів, за умови застосування такого договору чи угоди іншою стороною».

Зрештою, розглядуваний примат може обмежуватися його поширенням не на будь-які міжнародні домовленості, але принаймні на *загальновизнані* принципи і норми міжнародного права (як це має місце в основних законах Греції, Словенії, Чорногорії тощо).

¹ Див.: Данильян О. Г. Гармонізація європейського й національного права: теоретико-методологічний аспект / О. Г. Данильян // Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Київ, 23–24 вересня 2005 р.). – К., 2006. – С. 99.

Однак, попри відзначену новітню тенденцію встановлення пріоритетності міжнародного права перед національним, на сьогодні в конституціях багатьох держав цей принцип взагалі не закріплений (особливо це стосується країн, що поки не стали членами ЄС). Прикладом тому може служити і Основний Закон України, що не містить жодних нормативних положень, з яких (бодай в умовно обмеженій формі) випливав би примат міжнародного права чи міжнародних договорів. Можна навіть стверджувати, що чинна українська Конституція передбачає саме зворотний принцип — примат національного права над міжнародним. Адже, як передбачено ч. 2 ст. 9 цієї Конституції, «укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Тобто у разі відсутності таких змін ці договори, згідно з ч. 1 цієї ж статті, взагалі не розглядатимуться як частина національного законодавства України, а тому й ні про який їхній «примат» не може бути й мови.

До речі, формулювання ч. 1 ст. 9 Основного Закону України видається дещо суперечливим. Воно, як відомо, визнає за чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, статус частини національного законодавства України. Однак «законодавство зазвичай розглядається як сукупність актів внутрідержавного права, до яких міжнародні договори не віднесені»¹. Тож, з метою усунення такої термінологічної невідповідності та спричинюваної нею суперечливості формулювання цього конституційного положення, вбачається за доцільне в даному контексті вести мову не про «національне законодавство України», а про «внутрішнє право України» (оскільки останнє поняття є значно ширшим за своїм логічним обсягом, що охоплює не тільки систему внутрідержавного законодавства, а й систему всіх чинних юридичних принципів і норм певної держави чи міждержавного політико-правового об'єднання).

Якщо ж у конституції певної держави ні в явній, ні у латентній формі не передбачається примат міжнародних договорів, то при цьому так чи інакше, за умови ратифікації міжнародного договору, останній набуває сили закону для даної держави.

З іншого ж боку, варто відзначити й ту обставину, що саме по собі конституційне закріплення пріоритетності міжнародно-правових норм та договорів перед національними законами логічно не передбачає

¹ Див.: Шаповал В. Конституція і міжнародне право: до питання про взаємозв'язок та взаємовплив / В. Шаповал // Право України. – 2009. – № 7. – С. 92.

необхідності поширення цього примату на сам *основний* закон: будучи базисним щодо решти законодавчо-нормативних положень, він разом з тим не є «основою самого себе». Справді, якщо положення А є підставою для обґрунтування положення В, то це, напевне, аж ніяк не означає, що А обґрунтовує В (тобто є повністю самодостатнім). Тож ідея конституційного визнання примату міжнародного права над національним жодним чином не підриває самої національної конституційності, а, отже, й не суперечить традиційно інтерпретованій ідеї державного суверенітету.

Хоча, звичайно ж, беручи членство у міжнародних політичних об'єднаннях, держави-учасниці відповідної інтеграційної угоди мають поступитися частиною свого суверенітету на користь наднаціональних інституцій. Як, наприклад, задекларовано в ч. 2 ст. 24 Конституції Німеччини, «федерація може з метою забезпечення миру увійти в систему взаємної колективної безпеки; при цьому вона погодиться на обмеження своїх суверенних прав з метою встановлення й забезпечення мирного та стійкого ладу в Європі, а також у відносинах між народами усього світу». Зокрема, «для створення об'єднаної Європи Федеративна Республіка Німеччина бере участь у розвитку Європейського Союзу, котрий відданий принципам демократії, правової, соціальної та федеративної держави, а також принципу субсидіарності і забезпечує, по суті, аналогічно даному Основному Закону захист основних прав. Для цього Федерація може шляхом прийняття закону, що потребує схвалення Бундесрату, передавати суверенні права» (ч. 1 ст. 23).

Для тих же держав, котрі у своїх зовнішніх політичних відносинах не обмежені подібними договірними зобов'язаннями, характерним є закріплення в основних законах принципу верховенства національної конституції щодо міжнародних договорів. Скажімо, ч. 6 ст. 125 Конституції Російської Федерації передбачається, що міжнародні договори, які їй не відповідають, «не підлягають введенню в дію та застосуванню»; згідно зі ст. 8 Конституції Білорусі, взагалі не допускається укладання договорів, що суперечать даній Конституції, тощо.

Але ж як бути у тому разі, коли суперечливість спостерігається не тільки між національним конституційним законодавством та міжнародними договірними нормами, але й усередині самого цього законодавства? Адже, як відомо, практично будь-яка конституція не є абсолютно бездоганною щодо відсутності невизначеностей, колізій та прогалин (не згадуючи вже про труднощі в забезпеченні її адекватнос-

ті доволі мінливим динамічним тенденціям розвитку політико-правової реальності). На такі випадки Парламенту України, наприклад, висловлюються пропозиції «внести зміни до ст. 9 Конституції України, щоб не тільки чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, були частиною національного законодавства України, як є нині, а й визнавався примат норм міжнародного права над національним у разі колізії норм законодавства»¹.

Щоправда, варто, мабуть, визнати таку пропозицію доречною винятково як «екстрений» тимчасовий захід: по-перше, тому, що принципи і норми міжнародного права є надто узагальненими та абстрактними, щоб бути спроможними замінити собою більш адаптоване та специфіковане національне законодавство; по-друге, колізійність останнього є сигналом про необхідність його термінового коригування або ж навіть реформування у напрямі «зняття» його внутрішніх суперечностей та гармонізації з міжнародним правом; мірою ж успішності таких корективних процедур розглядувана пропозиція втрачатиме свою актуальність.

У контексті новітньої європейської політико-правової організації спостерігається тенденція посилення ролі судової влади (особливо з появою конституційних та наднаціональних судів). Ця обставина зумовлена насамперед ознаками кризової ситуації в системі парламентаризму, не спроможного надати належної підтримки урядові стосовно забезпечення та захисту основних прав людини і громадянина, котрі відповідно все частіше доводиться відстоювати і поновлювати через звернення до судових органів.

В Україні ж, котра обрала для себе шлях до об'єднаної Європи, стан правосуддя є досить віддаленим від задовільного (щодо цього достатньо згадати той факт, що Україна входить до числа «висококорумпованих» держав світу; при цьому основним джерелом корупції в нашій країні виступають суди та правоохоронні органи). Тож участь України у процесах євроінтеграції передбачає термінове реформування судової системи, починаючи з конституційних засад її функціонування. Наприклад, при визначенні повноважень Федерального Конституційного Суду Основним Законом ФРН, зокрема, у п. 4а ст. 93 цього Закону передбачено, що даний орган виносить рішення «за конституційними скаргами, які можуть бути подані будь-якою особою, що заявляє про порушення державною владою одного з її основних прав або

¹ Див.: Карпачова Н. Міжнародні стандарти у галузі прав і свобод людини та проблеми їх реалізації в Україні / Н. Карпачова // Право України. – 2009. – № 4. – С. 20.

одного з прав, зазначених в абзаці 4 статті 20, статтях 33, 38, 101, 103 та 104». У той же час чинна Конституція України, як це впливає із ст. 150, не передбачає можливості звернення до Конституційного Суду громадян, котрі не входять до наступного переліку посадових осіб та органів влади: Президент України, не менш як 45 народних депутатів України, Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Окрім цього, вітчизняна судова система є невиправдано ускладненою (за рахунок специфікації судів аж до вищого рівня включно, надмірної багатоступінчастості судової влади тощо). Ця система й надалі продовжує розростатися, що, на жаль, аж ніяк не позначилося відчутними позитивними наслідками щодо сприяння її оптимізації. Скажімо, господарські та адміністративні суди в Україні мають по чотири інстанції, «чого не можуть собі дозволити навіть США та Німеччина»¹. Отже, «судова система має бути максимально спрощеною і доступною для громадян. Суддів місцевих судів має обирати народ. Спеціалізація повинна стосуватися суддів у місцевих судах, а на вищому рівні достатньо обмежитися відповідними палатами у складі Верховного Суду України. Слід також скоротити судові ланки і посилити авторитет Верховного Суду України як вищої координуючої інстанції, скасувати конституційну норму про те, що судді обіймають посаду безстроково (ст. 126 Конституції України)»².

Варто зауважити, що процеси гармонізації європейського та українського національного права ускладнюються ще й тією обставиною, що сама уніфікація правової бази Євросоюзу постійно стикається із суттєвими перешкодами, пов'язаними насамперед з проблемою взаємозгодження суверенних прав держав, котрі є членами цієї організації, та повноважень органів наднаціональної влади. Схоже, саме через прагнення ряду держав, принаймні у публічно-правовій сфері, зберегти неподільний суверенітет та національну юрисдикцію проект Конституції Європейського Союзу досі не був прийнятий (оскільки для визнання його легітимності потрібна згода всіх країн, що є членами даного політичного об'єднання).

Цілком очевидно (хоча б навіть з огляду на усталену ідею непопушності національного суверенітету), що створення інтегрованого правового поля в Європі не може здійснюватись у вигляді певної «уні-

¹ Див.: Шемшученко Ю. Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні / Ю. Шемшученко // Право України. – 2009. – № 11. – С. 23.

² Там само.

фікаційної диктатури». Відповідно, «останнім часом зростає роль модельних актів в уніфікації правових норм. Такі акти є законодавчими актами рекомендуючого характеру, що містять типові норми та дають нормативну орієнтацію для законодавця. Вони не є обов'язковими для законодавчих органів і служать для них нормативним стандартом»¹. Тим самим стосовно країн, котрі беруть участь у євроінтеграційних процесах, забезпечується сприяння тому, щоб, по можливості, нівелювати невинуваті розбіжності при регулюванні однотипних відносин та ситуацій. Також при цьому уможливується врахування й органічне поєднання національних правових традицій, загально визнаних принципів і норм міжнародного права, політики наддержавних інституцій, світового міжнародно-правового досвіду та культурно-етнічної специфіки правовідносин при модернізації національних законодавств.

Разом з тим згадану «уніфікацію» не варто розуміти як спрямованість на створення певного «єдиного наднаціонального права», котре б прийшло на зміну праву національному. По-перше, зробити це було б практично неможливо (вже хоча б через кардинальні розходження в принципах самої організації юридичних систем, що належать до різних правових сімей). По-друге, культурно-цивілізаційна самоідентифікація особи є найдавнішою та найстійкішою серед усіх інших її форм; однак врахувати цю обставину (з метою згладжування конфліктності в суспільстві між представниками різних культур) значно ефективніше можна саме на національному рівні при плідній співпраці державних та громадських організацій. Тож на тлі інтеграційних процесів із притаманним їм посиленням значущості міжнародного права анітрохи не зменшується роль національного конституційного законодавства у регулюванні та здійсненні функцій держави як у внутрішній, так і у зовнішній її політиці. При цьому основним засобом оптимізації таких процесів має бути не стільки «апріорна уніфікація» закону, скільки юридичне сприяння налагодженню ефективної й багатобічної інтернаціональної взаємодії державних та недержавних структур, спрямованої на якомога повніше здійснення прав людини, загальне благо та процвітання. Адже лише в контексті розгортання й систематизації такої взаємодії активізуються самоорганізаційні ме-

¹ Див.: Кондович В. Ю. Про несумісність європейського й українського національного права / В. Ю. Кондович // Європейські інтеграційні процеси та трансформація права на постсоціалістичному та пострадянському просторі: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Київ, 23–24 вересня 2005 р.). – К., 2006. – С. 84.

ханізми правового смислоутворення, «дух» та нормативність якого зрештою мають знайти своє втілення в «літері» закону. Інакше легітимність (а отже, й зобов'язальну силу та фактичну дієвість) останнього гарантувати буде досить важко.

Невидомый В. Украинская Конституция в свете проблемы гармонизации национального и европейского права

В статье анализируются некоторые основные дилеммы реформирования украинской Конституции в контексте современных интеграционных процессов в Европе, а также потенциальные пути и факторы их разрешения.

Ключевые слова: конституционная реформа в Украине, гармонизация европейского и национального права.

Nevidomiy V. Constitution of Ukraine in the light of discussion of national and European right harmonization

The article deals with the analysis of some main dilemma of the Ukrainian Constitution's reforming in the context of modern integrative processes in Europe, and also the potential ways and factors of their dissolution.

Keywords: constitutional reform in Ukraine, harmonization of European and national law.